NIE ŻYJE HISTORYCZNY POMNIK PRZYRODY W BORACH DOLNOŚLĄSKICH „BUK TRĘBACZ” (2)

AUTOR:
© MACIEJ BORYNA
TOWARZYSTWO BORY DOLNOŚLĄSKIE

FOT. PO LEWEJ „BUK TRĘBACZ”, POMNIK PRZYRODY (19.10.2025 R.).

W ostatnim czasie obumarł objęty ochroną jeszcze przed wojną pomnik przyrody „Buk Trębacz”. Rósł przy drodze krajowej nr 12 na odcinku Szprotawa – Szprotawka. Stanowił jeden z symboli historycznej Puszczy Wiechlickiej. Jego pozostałości możemy jeszcze podziwiać.

Lokalizacja pomnika przyrody: https://maps.app.goo.gl/qWhi6pGvViQ682fC9

O drzewie wiele razy wspominał śląski botanik i pionier ochrony przyrody prof. dr Theodor Schube z Wrocławia. Najstarsza odnaleziona wzmianka pochodzi z 1906 roku, z „Waldbuch vom Schlesien” (z niem. *Księga lasów Śląska*), gdzie podano obwód drzewa wynoszący 2,7 m. W Roczniku Szprotawskim z 1926 roku zamieszczono artykuł botanika poświęcony najważniejszym pomnikom przyrody w powiecie szprotawskim. W części poświęconej bukom przeczytamy m.in. o znaczących egzemplarzach rosnących przy szosie Przemków – Szprotawa, w tym o buku zlokalizowanym w pobliżu słupka drogowego 7,2. Wtedy obwód drzewa wynosił już prawie 3 m.

„Buk Trębacz”, niem. *Trompeter Buche*, został naniesiony jako pomnik przyrody także na mapę z 1937 roku (arkusz 4459 Sprottau), około 1 km na zachód od Szprotawki, na zakręcie drogi, przy punkcie wysokościowym 133,4 m. Przy drzewie przebiegał rów odprowadzający wodę z drogi, wpadający w pobliżu do Kamiennego Potoku.

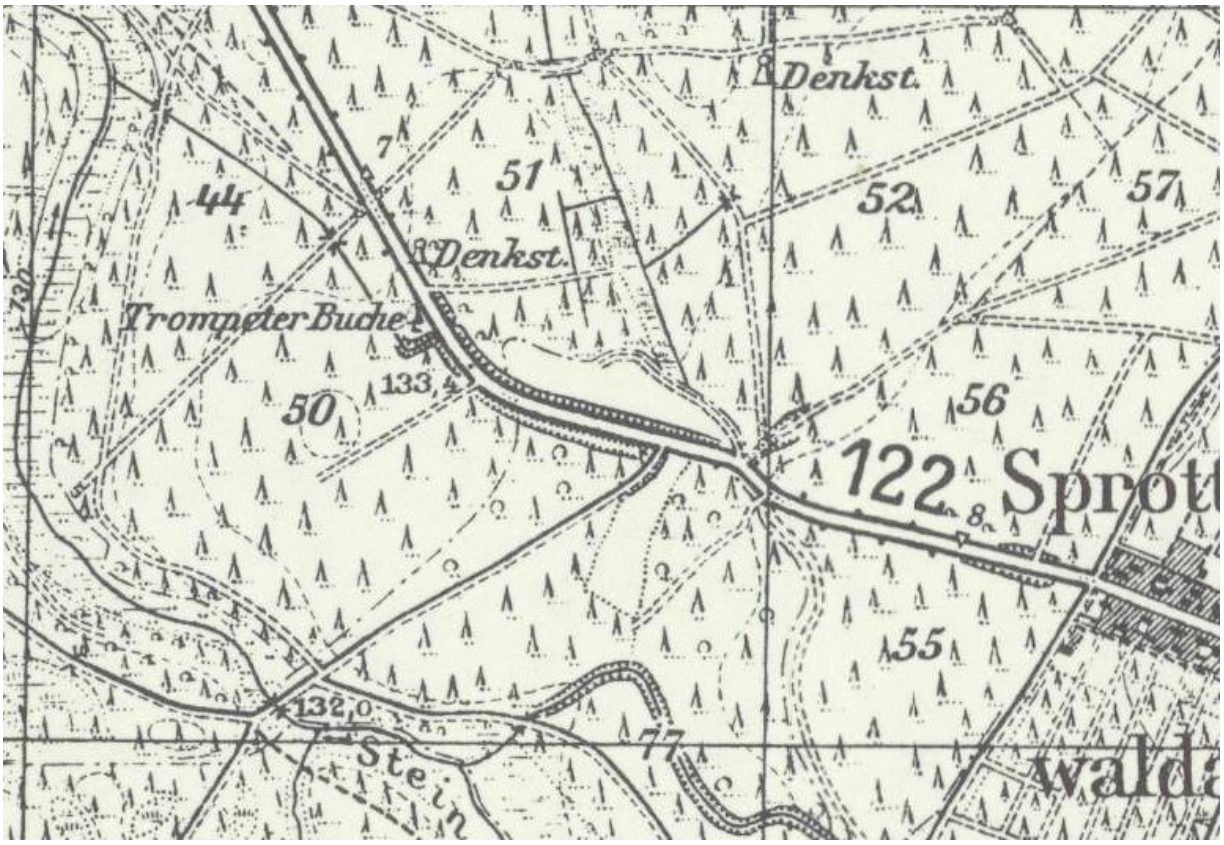

FOT. „BUK TRĘBACZ" – TROMPETER BUCHE NA MAPIE Z 1937 R.

Niemal naprzeciw drzewa, po przeciwległej stronie szosy stał pomnik z 1813 roku (obecnie przestawiony), nawiązujący do pożaru wywołanego przez rosyjską artylerię. A za nim obelisk „Constantin von Neumann".

Można powiedzieć, że „Trębacz" był wizytówką położonej nieco dalej „Buczyny Szprotawskiej", unikatowego lasu współwystępujących buczyn górskich i niżowych, funkcjonującego na prawach rezerwatu. Buk wyróżniał się w lokalnym krajobrazie przyrodniczym i jednocześnie historycznym. Prawdopodobnie to właśnie dzięki Schubemu został objęty pomnikową ochroną prawną.

Nazwa nawiązywała być może do formy morfologicznej drzewa, którego gałęzie przypominały ręce trębaczy podtrzymujących trąbkę do gry. Być może pierwotna nazwa niemiecka „Trompeter" odnosiła się nie do jednego, lecz wielu trębaczy. Pomnik charakteryzował się wieloma konarami i gałęziami na całej wysokości, jakże odmiennie od prostych gonnych (bez bocznych gałęzi) buków w obszarze rezerwatu. Korona nisko osadzona, gęsta, szeroka, - cechy typowe dla drzew rosnących samotnie. Zauważyć należy, że sąsiadujące z nim obecnie sosny są dużo młodsze. Były więc okresy, kiedy „Trębacz" górował nad sąsiedztwem, co go w sposób naturalny wyróżniało w krajobrazie. W każdym razie reprezentował cechy, które zwróciły uwagę prof. Schubego i spowodowały objęcie ochroną prawną.

FOT. POMNIK PRZYRODY „BUK TRĘBACZ" W 2012 R. (GOOGLE MAPS).

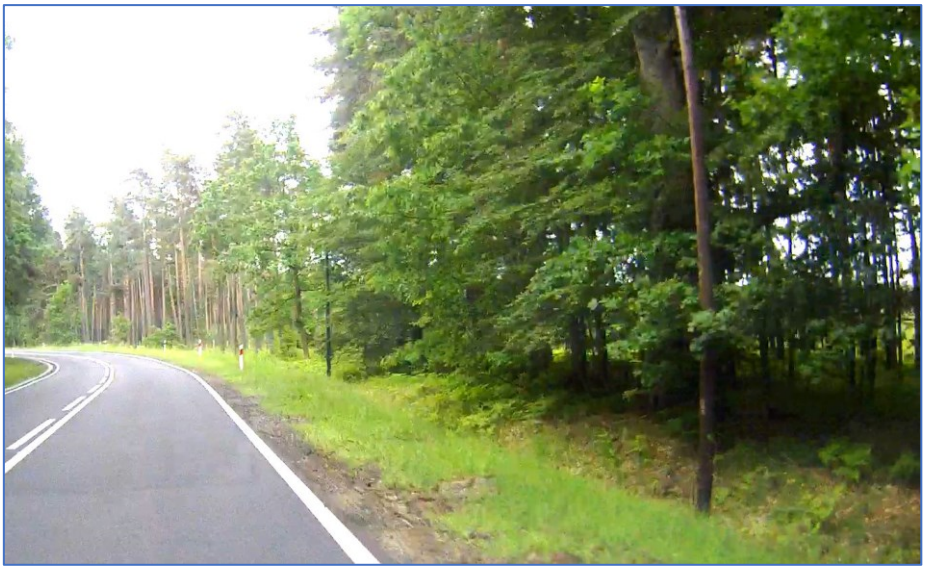

FOT. POMNIK PRZYRODY „BUK TRĘBACZ" W CZERWCU 2016 R.

FOT. POMNIK PRZYRODY „BUK TRĘBACZ" W MAJU 2018 R.

FOT. POMNIK PRZYRODY „BUK TRĘBACZ" W LIPCU 2022 R., JUŻ BEZ LISTOWIA.

Pomnik – buk pospolity *(Fagus sylvatica)* objęto ponownie ochroną dopiero w 2009 roku.[1] Rósł na terenie Nadleśnictwa Szprotawa, Leśnictwo Krzywczyce, oddział nr 78. Drzewo doskonale widać z drogi krajowej nr 12. Blisko drzewa przebiega także ścieżka rowerowa. Zanim resztki pomnika znikną z krajobrazu, mamy jeszcze szansę zrobić sobie z martwym „Trębaczem" ostatnie zdjęcie. Ze względów bezpieczeństwa należy bezwzględnie zachować właściwy dystans!

Śmierć drzewa, w tym śmierć pomnika przyrody, jest naturalnym zdarzeniem przyrodniczym. Co więcej, drzewo po śmierci jest bardziej żywe niż za życia, bo jego rozkładające się drewno tworzy siedlisko dla niezwykle specyficznej i unikatowej fauny i flory. Do czasu unicestwienia pozostaje nadal prawnie chronionym pomnikiem przyrody.

Encyklopedia Leśna podaje, że początkowo buk rośnie bardzo powoli, a z wiekiem jego przyrost na wysokość wzmaga się. Kulminację przyrostu na wysokość osiąga między 30 a 50 rokiem życia. Później przyrost słabnie i w wieku około 150 lat niemal zupełnie ustaje. Drzewo dożywa wieku 200-300 lat, wyjątkowo nawet 500 lat.

Z racji braku badań, nie znamy dokładnego wieku, jaki osiągnął za życia „Trębacz". Skoro jednak już ponad 100 lat temu buk zwracał szczególną uwagę i zaliczał się do grupy najważniejszych pomników dawnej rejencji legnickiej, a obwód drzewa był bliski 3 m, to już wtedy wiek drzewa mógł oscylować koło 200-300 lat. Obwód martwego drzewa zmierzony w październiku 2025 roku na wysokości 120 cm wyniósł 430 cm. Uchwała pomnikowa z 2009 roku podaje obwód 478 cm, który sczytano zapewne w niższej partii buka.

[1] Uchwała Nr XL/341/09 Rady Miejskiej w Szprotawie z dn. 30.04.2009 r. w sprawie ustanowienia pomników przyrody, [w:] Dz. Urz. Woj. Lubuskiego nr 76 poz. 1024 z 29.06.2009 r.

FOT. POMNIK PRZYRODY „BUK TRĘBACZ” (19.10.2025 R.)

Możemy tylko ostrożnie przypuszczać, że „Trębacz” dożył wieku około 300-400 lat, a może więcej. Przeżył wielki pożar Puszczy Wiechlickiej w 1813 roku spowodowany przez wycofującą się pod naporem Francuzów rosyjską artylerię i był świadkiem walk w lutym 1945 roku. To bardzo stare i majestatyczne drzewo, bezcenny okaz przyrody.

Na zdjęciu Google Maps z lipca 2012 roku (s. 3) widać, że buk był jeszcze w dobrej kondycji. Miał się dobrze także w 2018 roku, a zdjęcie z lipca 2022 roku (s. 4) ukazuje drzewo bez listowia. Trębacz nie wypuścił liści prawdopodobnie już w 2019 roku. Zbiegło się to z okresem budowy obwodnicy Szprotawki i ścieżki rowerowej wzdłuż DK-12. Być może do jego szybszego osłabienia i obumarcia przyczyniły się postępujące wtedy okresy suszy. To drzewo lubi dość wysoką wilgotność powietrza, rośnie na glebach żyznych, napowietrzonych i wilgotnych, ale nie podmokłych.

Jak to często na dorosłych bukach ma miejsce, ryto w ich korze pamiątkowe daty i inicjały. Rozrost drzewa i aktualnie spękana kora utrudniają ich odczytanie. Od strony szosy, nieco ponad tabliczką można zidentyfikować litery „HW…” oraz datę „189…” Od strony zachodniej na wysokości około 3 m znajduje się stara dziupla. Zarówno dolne, jak i górne partie drzewa porasta grzyb *hubiak pospolity*, określany również jako *huba bukowa*. To grzyb wieloletni z rodziny żagwiowatych, pasożyt bytujący na drzewach i doprowadzający do ich próchnicy. Rozwija się na drzewach liściastych słabych i starych. Upodobał sobie szczególnie brzozy, a także buki.

Opadłe obumarłe konary i gałęzie napotkamy jeszcze u podnóża pomnika, ale jak wspomniano już wcześniej, odwiedzając martwego „Trębacza” zachowajmy bezpieczny dystans. Mniej więcej w tym samym czasie obumarły majestatyczne buki na wschodniej rubieży rezerwatu Buczyna Szprotawska.

AUTOR:
© MACIEJ BORYNA
TOWARZYSTWO BORY DOLNOŚLĄSKIE
SZPROTAWA, 30.10.2025
WYDANIE 2 UZUPEŁNIONE

Literatura:

- T.Schube, Waldbuch von Schlesien, Breslau 1906, s. 122.

- Sprottauer Jahrbuch 1926, s. 64.

- T.Schube, Die wichtigsten Naturdenkmäler im Regierungsbezirk Liegnitz, Breslau 1930, s. 39

- M.Boryna, Encyklopedia Ziemi Szprotawskiej i Żagańskiej, Szprotawa 2010, s. 82.

- M.Boryna, Wiechlice na rubieży Borów Dolnośląskich, Szprotawa 2015, s. 25.

- M.Boryna i H.Janowicz, Wędrówki po Puszczy Wiechlickiej, Szprotawa 2016, s. 25,38,52.

Dokumenty:

- Uchwała Nr XL/341/09 Rady Miejskiej w Szprotawie z dn. 30.04.2009 r. w sprawie ustanowienia pomników przyrody, [w:] Dz. Urz. Woj. Lubuskiego nr 76 poz. 1024 z 29.06.2009 r.

Mapy:

- Messtischblatt Sprottau 4459, 1937.

- Powiat Żagański, Wydawnictwo Turystyczne Plan, wydanie IV, 2024

Multimedia:

- Film „Nie żyje Buk Trębacz", https://youtube.com/shorts/OaP_KjszI5I?si=mQOiYWuvOTeohKWy [dostęp 28.10.2025]